

A disszertáció célja

Eberhard Windecke életútjának szakaszait és állomásait kívánjuk összefoglalni, különös tekintettel és figyelemmel az életpálya első szakaszához tartozó magyarországi tartózkodásra. A Windecke-életrajzot nem politikatörténeti összefüggésekbe illesztjük, mint azt korábbi kutatások tették, hanem gazdaságtörténeti háttérrel próbálunk mögé felvázolni, amivel eddig még egyetlen kutató sem próbálkozott. Célunk továbbá egy Windecke-okmánytár létrehozása, amelyben az Eberhard Windecke életére vonatkozó, a kutatók számára eddig ismeretlen magyarországi források és Wilhelm Altmann által összegyűjtött dokumentumok egyaránt szerepelnek. A pontosított életrajzi adatok felhasználásával lehetőség nyílik Eberhard Windecke itineráriumának elkészítésére is, amelyet párhuzamba kívánunk állítani Luxemburgi Zsigmond már jól ismert itineráriumával, hogy érzékelhetővé váljék, mikor és hol kapcsolódott össze a krónikás és a király életútja, illetve, hogy mely eseményeknek lehetett valójában szem- és fültanúja az emlékirat szerzője. Az életút 1425-től számítandó utolsó szakaszának ismertetésére — mivel feldolgozottságban nem mutatott hiányt korábban sem — összefoglaló jelleggel vállalkoztunk, hogy munkánk teljes legyen.

1. Eberhard Windecke és emlékirata az eddigi kutatások tükrében

Eberhard Windecke képzettsége elmaradt a korszak avatott szerzőitől. A kereskedelmi és pénzügyi

életben mozgó mainzi polgár más eseményekre figyelt fel, de legalábbis más szempontok alapján, mint a kortárs krónikások. Szokatlansága és minden hibája ellenére úgy tűnik, Windecke emlékirata népszerű alkotásnak számított, mivel — noha az eredeti, autográf kézirat nem ismert — a 15. századból öt különböző másolatát ismerjük, melyek közül kettő illusztrált, a 16–17. századból pedig ezek további másolatai maradtak fenn. A kéziratok eddigi kutatása nem jutott el a szövegfa elkészítésig. A szerző életútjának eddigi vizsgálata sem nevezhető alaposnak, hiszen a 19. századi német kutatóknak nem állhatott rendelkezésükre a Magyarországon őrzött forrásanyag, de olykor még a Németországban fellelhető sem.

2. A Windecke család és az ifjú Eberhard

A Windecke család Mainz város patríciusai közé tartozott. Az emlékiratban Windecke olyan nagy múltra visszatekintő családokat, mint az Issenecke, valamint a Schenkenberg nevezi rokonainak. A patríciusszármazás ellenére, úgy tűnik, a Windecke nem tartozott Mainz kiemelkedő nemzetségei közé, vagyis nem szerepeltek a tanács tagjainak sorában, nem találkozunk nevükkel a polgármesterek között sem, és a legjelentősebb családokkal ellentétben 1422-ig uralkodói, avagy érseki hűbéradományokban sem volt részük. A 14. század második felében Konrad Windecke a várostól bérbe vette az aranymérleget, amely az aranyforintok teljesértékűségének vizsgálatára szolgált. Ebből az egy példából is látszik, hogy az apa sem mutatott érdektelenséget a pénzügyi élet iránt. A szülői házat

13 éves kora körül elhagyó fiú első útja a Mainzcal szövetséges városokba vitt. Előbb a Rajna mentén Wormsba, majd a Majnán, a gazdaságilag Mainz vetélytársának tekinthető Frankfurtban ment, végcélja azonban Nürnberg gazdasági vonzaskörzetének északi része volt. Harmadik útja alkalmával egyenesen Nürnbergbe ment, majd onnan rövid időn belül továbbállt Egerbe (Cheb), amely a nyugat-csehországi városokkal valamint Prágával, 1321. óta a nürnbergi és őket követően más felnémet kereskedők és befektetők célpontjává vált, nem csupán az üzlet, hanem a letelepedés szempontjából is. Itt Windecke inasként ahhoz a Junkherr családhoz szegődött el, amelynek tagjai közül egy 1426-tól körmöci kamaraispáni tisztséget viselt. Az emlékirat alapján többen feltételezik, hogy Windecke már csehországi tartózkodása idején Luxemburgi Zsigmond szolgálatába léphetett. A csehországi tartózkodáshoz kötött szolgálatba lépést, csakis közvetve lehet értelmezni. A kereskedők, akik mellett Windecke tanulóévei alatt segédkezett, a „prágai udvart”, vagyis a Luxemburg-dinasztia mindenkori uralkodóját, támogatták pénzügyi téren. Windecke 1395-1401 között a korábbi keleti irányok helyett Kölnnek indult, amely az észak-déli, Rajnán haladó és a Flandriától Szászország felé tartó, nyugat-keleti kereskedelemnek is fontos állomása volt. A kölni kereskedőknek helyét a 14–15. században a nürnbergiek vették át, akik 1362-től Flandria teljes területére vámmentességet szereztek, s a középkori Európa textilipari fellegrájának tekinthető flandriai városokban képviselőik útján folyamatosan jelen voltak. Windecke Flandria érintésével jutott el Párizsba, ahol három évet töltött.

Kevés olyan nürnbergi nagykereskedő ismert, akinek érdekeltsége volt a Francia Királyság központjában, közülük Hans Rappold személye érdekes, aki 1413-ig bizonyosan tagja volt a Kraft-v.Locheim-Stark társaságnak és üzleti kapcsolatai olyannyira Párizshoz kötötték, hogy midőn III. Lajos bajor-ingolstadt-i herceg 1400-ban Ruprecht királynak támogatókat keresve Párizsban járt, Hans Rappoldot bízta meg bizonyos pénzüsszegek előlegként történő felvételével. Mindez nemcsak azért bír jelentőséggel, mert Rappold feladata kísértetiesen emlékeztet Windecke későbbi, Zsigmond európai útjához kapcsolódó megbízatására, de azért is, mert tudjuk, 1400-ban III. Lajos herceg kíséretében ott tartózkodott Eberhard Windecke is. Nem zárhatjuk ki, hogy Eberhard Windecke három éves párizsi tartózkodása alatt a nürnbergi Rappold keze alatt dolgozott. Különös jelentőséggel bír, hogy Windecke az üzleti élet polgárok irányította köréből, a herceg szolgálatába szegődve, megtette az első lépést a fejedelmi udvarok világa felé. A herceg környezetébe talán a Párizsban szerzett tapasztalatai révén került be, talán éppen Hans Rappold ajánlásával. Mivel tudjuk, hogy István herceget 1402-ben egy fennálló tartozás rendezése miatt felkereste, ennek alapján feltételezhetjük, hogy a mainzi ifjú azok közé tartozott az út során, akik az utazás finanszírozását biztosították. Windecke 1402-ben érkezett a *via Regensburgon* Bécsbe, ahol 1406-ig annak a Laurentz Grolandnak a szolgálatába állt, aki anyai ágon nem csak rokonságban állt Nürnberg legjelentősebb, európai hírű vállalkozó családjával, de a kontinens egészét behálózó

Stromer-cégnek maga is tagja volt. Laurentz a 14–15. század fordulóján a Stromer-ház bécsi képviselőjét látta el, rokonai, a vállalat budai képviselői, a városi tanács tagjai közé is bekerültek. Feltételezéseink szerint Windecke 1406. előtt is többször járt Magyarországon, de 1406-tól, elhagyva Bécsset áttelepült Budára. Ez az időpont egybeesik Ulrich Vorchtel Budára érkezésével, aki a Stromer-ház új, budai képviselője lett. Vorchtel — kinek apósa, Ulrich Kamerer 1394–1397 között Magyarországon harmincad- és urburaispán, majd 1411-től ismételt harmincadispán volt, vejei közül pedig, Peter Reichel 1425–28 között körmöci kamaraispáni, Budai Farkas László pedig budai bírói tisztséget viselt — pénzügyi megbízottként maga is állt Zsigmond szolgálatában. Így az is elképzelhető, hogy Eberhard Windecke Vorchtelnek köszönhetően került Zsigmond közvetlen környezetébe. Windecke és Vorchtel kapcsolata igazolható, hiszen pontosan tudjuk, hogy 1408-ban többek között az ő megbízásából ment Velencébe, hogy ott pénzt adjon át a nürnbergi udvarban, amely valószínűleg megfelel a Fondaco dei Tedeschi falain belül kialakult, a 15. század végétől írott források alapján igazolható *Nürnbergi Tafel*nek.

3. Eberhard Windecke, a pozsonyi polgár

A *via Regensburg* nemcsak a kereskedelem egyik fő útvonala, de egy a dél-német területektől Budáig terjedő úgynevezett „dunai házasság piac” útvonala is, hiszen a német ajkú lakosság üzleti kapcsolatát gyakran erősítette rokoni szálakkal. Eberhard Windecke is Pozsonyból választott magának

feleséget, s az asszony vagyonának köszönhető, hogy egy 1409 októberében kelt forrás már pozsonyi polgárként említi. Ekkor láthatta érkezettnek az időt arra, hogy az évek során szerzett tapasztalatait és felesége vagyonát felhasználva, önálló kereskedőként, önmagát képviselve jelenjen meg az üzleti világban. 1409–1415 közé eső időszakban tíz zálogszerződés, illetve lekötött záloggal kapcsolatos feljegyzés maradt fenn, amelyek Eberhard Windecke és felesége által folytatott kereskedelmi tevékenységhez köthetők. Ezekből kiderül, hogy a házaspár mindenekelőtt posztóbehozatalra vállalkozott, ami ismerte a 15. századra jellemző magyar-német kereskedelmi kapcsolatokat, nem kivételes. A hitelösszegek nagyságából megállapítható, hogy 1413-ig a házaspár kizárólag jelentős, vagyis 300 aranyforint feletti üzleteket kötött. Üzleti partnereiket tekintve, az egyetlen dinkelsbühli kereskedő kivételével, valamennyien a Német-római Birodalom azon jelentős gazdasági centrumaihoz, elsősorban Kölnhöz illetve Nürnberghez kötődnek, amelyek gazdasági kapcsolatai élénknek mondhatók ez időben a Magyar Királysággal. A Windecke-házaspár vagyoni helyzetének vizsgálatakor ugyanezen zálogszerződéseken kívül három fennmaradt adóelszámolásra is támaszkodhatunk. A lekötött zálogtárgyak és a kivetett vagyonadó alapján azt mondhatjuk, hogy a legkevesebb két, házas ingatlanal s három szőlővel, valamint állatállománnyal is rendelkező házaspár a város legelőkelőbb kézműves polgárainál tehetősebbnek mondható, de az esküdttanácsba választott polgárok átlagos vagyoni helyzetétől kevéssel elmaradt. A

szakirodalomban Eberhard Windecke neve pozsonyi tartózkodása idején összeforrt Ulrich Rauchenwarter pozsonyi bíró nevével, és a nézettel, hogy üzlettársak lettek volna. A Windecke üzleti tevékenységét igazoló zálogszerződésekben adós félként minden esetben feleségét nevezték meg. Neve mellett soha nem szerepelt sem a *gesellschaft*, sem a *geselle* kifejezés, de még csak arra sem találunk példát, hogy — feleségén kívül — más polgárokkal együtt kötelezné el magát valamely hitelügyletben. A fennmaradt okiratok közül kettőben szerepel Rauchenwarter neve, aki egyik alkalommal bíróként, másik alkalommal zsidóbíróként látta el pecsétjével a szerződést, azzal a kitételrel, hogy abból semmi kára sem származhat. A kitétel azért fontos, mert lényegében kimondja, hogy a tanú pecsétjének feltűntetése a tanú személyére kötelezettséget nem ró, vagyis nem tekinthető kezesnek. Tehát nem állja meg a helyét az a feltevés, mely szerint a bíró és a kereskedő az üzleti életben együttműködtek volna, noha kapcsolatuk bizalmi jellegét kétségbe vonni nem lehet. Ismerte és néhány dokumentummal igazolva a bíró és Zsigmond magyar király közötti elkötelezettséget, annak is esélyt adunk, hogy a király híve és kegyeltje, Ulrich Rauchenwarter pozsonyi bíró lehetett az, aki bizalmasát, Eberhard Windeckét az uralkodó figyelmébe ajánlotta. Windecke pozsonyi tartózkodásának idejére esik az első ismert, királyi udvarhoz köthető szolgálat, amely bizonyíthatóan 1410. március 2-ára esett. Ekkor ugyanis a Német Lovagrend 40000 liliomos lübecki és magyar aranyforintot adott át Zsigmondnak, amely összeg megszámlálásában

Eberhard Windecke segédkezett. Az 1410–1413 közötti évek kereskedelmi célú utazásait, a Pozsonyban, valamint a király mellett töltött időpontokat a pozsonyi források és az emlékirat segítségével rekonstruáltuk. Windecke utolsó pozsonyi hónapjainak — amikor neve újra összekapcsolódik Rauchenwarterével — vizsgálatok az előbbieken kívül egy 1429 decemberében kelt oklevelet is felhasználtunk. Eddig megkérdőjelezhetetlenül tartotta magát a nézet, hogy a hatalmával súlyosan visszaélő bírónak Windecke partnere volt a városi pénzek elsikkasztásában. A most megvizsgált források alapján úgy tűnik, még a pozsonyiak sem tulajdonítottak Windeckének szerepet városuk eladósításában, egyedül — egy vélhetően 1413 áprilisára tehető, szintén Rauchenwarterhez köthető — zavargás szításával hozták összefüggésbe nevét. A felelősségre vonás elől Windecke előbb az uralkodóhoz menekült Cremonába, majd mikor látta, hogy nincs visszatérés Pozsonyba, a Szepességen át a krakkói vaspincébe távozott. Ez a tény erősíti azt a feltételezést, hogy Windecke 1406-tól azon nürnbergiekkel tarthatott kapcsolatot, akik érdekeltek voltak az Észak-Kárpátok bányavidékéhez kapcsolódó kereskedelemben. Windecke magyarországi tartózkodásához kapcsolódik Konrad Hochhut budai polgár ellen elkövetett csalárdsága is, melynek időpontjára csak következtetni tudunk, illetve a dinkelsbühli kereskedő, Jorig Kuntzelman hagyatéka körül kialakult és 1432-ig elhúzódó per.

4. Eberhard Windecke életútjának felén (1414–1418)

Eberhard Windecke, aki „vándoréveinek” kezdete óta Nürnberg város gazdasági érdekkörében tevékenykedett, 1414 júniusának végén érkezett meg a Spree partján fekvő kettősvárosba, vagyis Berlinbe és Cöllnbe. Ez a terület nem tartozott a nürnbergiek gazdasági látószögébe, s hiába a Zsigmond jóvoltából elnyert malommesteri tisztség, amely a brandenburgi örgróf legfontosabb jövedelmét jelentő berlini malmok felügyeletére vonatkozott, úgy tűnik, Windeckének nem sikerült beilleszkednie új környezetébe. Így 1415 tavaszán, elhagyva a Brandenburgi Örgrófságot, Konstanzba ment, ahol 1415 júliusában csatlakozott Zsigmond Aragóniába, Franciaországba és Angliába tartó kíséretéhez. Az utazás során, 1416 januárjában Zsigmond kérésére Windecke Genfben ment, hogy felhasználva a kereskedelemben korábban kiépített kapcsolatait, pénzt kérjen kölcsön a vásáraitól híres városban, nyilván azért, hogy az uralkodó a továbbutazását fedezni tudja. Ugyanezen év márciusában, mikor Zsigmond Párizsban járt, Windeckét Európa gazdaságilag legfejlettebb tartományába, Flandriába küldte, hogy az Angliába való átkeléséhez újabb összegeket vegyen fel hitelbe. S midőn a király 1416 októberében visszatért a kontinensre, nyomban útnak indította Windeckét, hogy az angol királytól kapott ajándékokat elzálogosítsa a kereskedelmi élet központjában, Brügge-ben. Mikor közeledett a zálogidő letelte, Windecke sürgető szavaira Zsigmond Lübeckbe küldte Eberhardot, hogy újabb kölcsönökből szerezze vissza a Brügge-ben

elzálogosított kincseket. Windecke, hogy biztonságosan juttassa el a kiváltott kincseket Konstanzba, titokban három nürnbergi kereskedőre bízta azokat, közöttük Klaus Rummelre, aki annak a nürnbergi kereskedelmi társaságnak és bankháznak volt kölni képviselője, amely szoros kapcsolatban állt a Medici családdal is. Az eset megint igazolja, hogy a mainzi polgár kereskedőként minden bizonnyal a legszorosabb kapcsolatot a nürnbergiekkel építhette ki. 1418 tavaszán újabb megbízást kapott Zsigmondtól, nevezetesen hogy tárgyaljon a rajnai városszövetséggel. A zsinat végével is az uralkodó közelében maradt, hiszen ott volt 1418 májusában Bázelen, Zsigmond és Frigyes osztrák herceg megállapodáskor, amely kimondta, hogy az uralkodónak járó összeget a herceg Windeckének adja át. A király októberben újabb követségbe küldte szolgáját Paviába, az újonnan megválasztott V. Márton pápához, s valószínűleg a megbízatás része volt a montferrati örgrófnál és a savoyai hercegnél tett látogatás is. Vagyis 1418 végétől Windecke diplomáciai feladatokat is ellátott Zsigmond mellett.

5. Eberhard Windecke életének második szakasza (1419–1440)

Windecke 1419 őszén érkezett vissza Magyarországra, hogy csatlakozzon az év végén Boroszlóba induló uralkodóhoz. Zsigmond mellett tartózkodott 1420 novemberéig, tehát a boroszlói birodalmi gyűléstől a vyšehradi csatáig, de nem tudjuk, milyen feladatokat látott el. 1422-ben Regensburgban újra a király környezetében találjuk,

ekkor kapta meg első birodalmi hűbérét. 1423 tavaszán kétszer kereste fel a magyar királyt, előbb Kassán, majd az esztendő végén Csepregen. Előbbi útjának célja hűbérének megerősítése volt. Második útja alkalmával Konrád mainzi érsek megbízatását teljesítette, aki arra kérte, járjon közben a római királynál a gelderni herceg érdekében, hogy megkaphassa Jülich tartományát. A sikeres megbízatás végeztével Windecke szolgálataiért újabb adományt nyert, ezúttal a mainzi Rajna-vám jövedelmének egy részét kapta hűbérbe. 1424-ben Eberhard Windecke „vándorévei”-t lezárva hazatért szülővárosába, Mainzba. Itt az állandó jövedelmek, egy tehermentes, a város területén fekvő ingatlan megszerzésén túl minden arra vall, hogy korábbi gazdasági tevékenységét, a fejedelmi udvarok pénzzel történő ellátását is folytatta, legalábbis a mainzi érsek esetében ezt tapasztaljuk. Élete utolsó évtizedében pedig Mainz város igazgatásából sem maradt ki. 1428-ban a kézműves céhek választottjaként tagja lett annak a tíztagú bizottságnak, amelynek feladata lett volna, hogy tanácsaival és javaslataival a város vezetését átsegítse a pénzügyi nehézségeken. 1430-ban a Tízek bizottsága az ősi nemzetségek ellenállása miatt elveszítette jelentőségét, de Windecke viszálya személyes ellenfelével, Peter zum Jungennel, aki előbb Luxemburgi Zsigmondnál élt panasszal, majd a mainzi érsek törvényszékéhez fordult, nem csitult Eberhard halála után sem. A Windeckék és a zum Jungenekkel háborúskodása csak 1453-ban zárult le.

6. Eberhard Windecke személyisége és műveltsége

Windecke művével Zsigmond uralkodásának állít emléket úgy, hogy közben soha sem felejtkezik meg önmagáról. Nevét, személyiségét, véleményét vállalva Zsigmond mellett szinte főszereplője lesz az emlékiratnak. A szerző, úgy tűnik, összetett személyiség, a számolás képességével hívta fel magára az uralkodó figyelmét, a statisztikai adatok iránti érzék azonban teljesen idegen tőle, amely az idő iránti érzéssel együtt a korban még egyáltalán nem volt megszokott és kialakult készség. Windecke szakítva a korszak hagyományaival nem a világ teremtésétől kezdi munkáját, ennek ellenére megjelenik művében a tipikus középkori történet- és időszemlélet is, amely az egyes történelmi korszakok sajátosságai iránti érzéketlenséggel írható le. Az egykor ambíciókkal teli, öntudatos és csalárdúságtól sem mentes ifjú kalandor élete alkonyán büszkén nyugtázza, hogy sikerült szegény kereskedőből tehető, sokat tapasztalt és sok rendkívüli dolgot megélt polgárrá válnia. Az ifjakkal pedig azt tanácsolja, hogy ne maradjanak szülőföldjükön, hanem keressenek fel idegen országokat és fejedelmi udvarokat, hogy ezzel is elősegítsék maguk, utódaik és rokonaik boldogulását. Windecke ezzel nyíltan elismeri, számára a hasznos élet az e világi jólétben nyeri el jutalmát.

A disszertáció eredményei

Eberhard Windecke életútját a gazdasági történeti kutatások fényében szemléltük. Így megállapítottuk,

hogy a mainzi kereskedő „vándorévei” kezdetétől nürnbergi kereskedők mellett, nürnbergi kereskedelmi társaságok és bankházak szolgálatában tevékenykedett. A pozsonyi évei alatt kezdett önálló üzleti tevékenységbe, de a nürnbergiekhez fűződő kapcsolatait ekkor sem szakította meg, s összeköttetéseit az uralkodó szolgálatába állva is kamatoztatni tudta. 1418 után úgy az uralkodó, mint más birodalmi fejedelmek megbízásából diplomáciai követséget is ellátott. A kereskedelemben és hitelügyletekben való részvételével elsősorban az életpálya általunk kiemelten vizsgált, első szakaszában számolhatunk. Magyarországi tartózkodásának vizsgálatakor megpróbálkoztunk valamennyi, a középkori Magyar Királyság területén, esetleg azon túl született városkönyvi bejegyzés, zálogszerződés, levél, egyéb dokumentum felkutatásával és összegyűjtésével, amely Eberhard Windeckéhez kapcsolódik. Ezeket nem csupán beleillesztettük az eddig megismert, leginkább az emlékirat közléseire épülő, Windecke-életrajzba, de a fennmaradt iratanyag tükrében — ha szükségesnek mutatkozott — korrigáltuk a Windecke által megjelölt évszámokat. Arra is lehetőségünk nyílt, hogy a magyarországi oklevelek, illetve a már korábban ismert, Német-római Birodalom területén keletkezett dokumentumok némelyike között kapcsolatot teremtsünk. Szándékaink szerint elkészült a Windecke-okmánytár is, amely tartalmazza az eddig ismert, és a most megismert összes olyan dokumentum magyar nyelvű regesztáját, amely a Windecke családhoz kötődik. Elkészítettük Eberhard Windecke itinerariumát, amely

segítségével igazolni, avagy cáfolni tudtuk a krónikás jelenlétét a legjelentősebb eseményeknél.

A disszertáció témakörében megjelent publikációk

- Zsigmond kalandos életű krónikása. *História* 28. (2006) 9–11.
- A krónikás és a negyvenezer liliomos aranypénz. *Történelmi Szemle* 49. (2007) 443–450.
- Egy középkori emlékirat kutatási lehetőségei. *Diszciplínák határain innen és túl. (Fiatal kutatók fóruma, 2.)* (Ed: Balogh Margit) MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2007. 447–465.
- Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Budapest 2008.